МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології

Кафедра екології

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЕЛЬМЕНДЕЄВА ЛІЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 504:37.013: 352

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

РОЗРОБКА ПРОГРАМИ ГРОМАДСЬКОЇ ЕКОДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ НАСЕЛЕННЯ М. БАРАНІВКА

101 «Екологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Лілія ЕЛЬМЕНДЕЄВА

Керівник роботи:
Дмитро ВИСКУШЕНКО,
кандидат біол. наук, доцент

Житомир – 2026

Висновок кафедри екології

за результатами попереднього захисту:
_____

Протокол засідання кафедри екології
№ __ від «___» _____ 2026 р.

Завідувач кафедри

екології Юрій НИКИТЮК

«___» _____ 2026 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Лілія Ельмендеєва** захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК _____ _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Ельмендеєва Л.В. Розробка програми громадської екодіяльності та екологічної освіти населення м. Баранівка. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 101 «Екологія». – Поліський національний університет, Житомир, 2026.

У роботі розглянуто теоретичні та прикладні засади формування громадської екодіяльності та екологічної освіти населення на локальному рівні. Проаналізовано сучасні підходи до екологічної просвіти, участі громадськості у вирішенні природоохоронних проблем та формування екологічної свідомості населення. Оцінено стан екологічної поінформованості та рівень залучення мешканців м. Баранівка до природоохоронних заходів. Визначено основні проблеми та бар'єри розвитку громадської екодіяльності, зокрема недостатній рівень екологічної культури, обмеженість інформаційних ресурсів та низьку мотивацію до участі у природоохоронних ініціативах.

Розроблено програму громадської екодіяльності та екологічної освіти, що передбачає комплекс освітніх, інформаційно-просвітницьких та практичних заходів, спрямованих на підвищення екологічної свідомості населення, активізацію участі громади у вирішенні екологічних проблем та покращення стану довкілля міста. Обґрунтовано механізми реалізації запропонованої програми, включаючи взаємодію органів місцевого самоврядування, освітніх установ та громадських організацій.

Ключові слова: екологічна освіта, громадська екодіяльність, екологічна свідомість, екологічна культура, участь громадськості, сталий розвиток, екологічне виховання, місцеве самоврядування.

ANNOTATION

Elmendeeva L. Development of a Program of Public Environmental Activity and Environmental Education for the Population of Baranivka. – Qualification

paper manuscript copyrights.

Qualification work for obtaining a Bachelor’s degree in the specialty 101 «Ecology». – Polissia National University, Zhytomyr, 2026.

The paper examines theoretical and applied foundations of public environmental activity and environmental education development at the local level. Modern approaches to environmental education, public participation in solving environmental problems, and the formation of environmental awareness are analyzed. The level of environmental awareness and public involvement in environmental initiatives in the city of Baranivka is assessed. Key challenges and barriers to the development of public environmental activity are identified, including insufficient environmental culture, limited access to information, and low motivation for participation in environmental initiatives.

A comprehensive program of public environmental activity and environmental education is developed, including educational, informational, and practical measures aimed at increasing environmental awareness, enhancing community participation, and improving the environmental condition of the city. Mechanisms for the implementation of the proposed program are substantiated, particularly through cooperation between local authorities, educational institutions, and civil society organizations.

Key words: environmental education, public environmental activity, environmental awareness, environmental culture, public participation, sustainable development, environmental education programs, local governance.

ЗМІСТ

		Стор.
	ВСТУП	**6**
1.	**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГРОМАДСЬКОЇ ЕКОДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ НАСЕЛЕННЯ**	**9**
1.1.	Сутність, принципи та роль громадської екодіяльності у системі охорони довкілля	9
1.2.	Екологічна освіта як інструмент формування екологічної свідомості населення	13
1.3.	Нормативно-правове забезпечення та сучасні підходи до організації екологічної просвіти і участі громадськості	18
2.	**АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ЕКОДІЯЛЬНОСТІ У М. БАРАНІВКА**	**22**
2.1.	Загальна характеристика територіальної громади та діяльності органів місцевого самоврядування у сфері екології	22
2.2.	Оцінка рівня екологічної обізнаності населення та його участі у природоохоронних заходах	25
2.3.	Аналіз проблем та бар’єрів розвитку громадської екодіяльності і екологічної освіти	28
3.	**ОБҐРУНТУВАННЯ ТА РОЗРОБКА ЗАХОДІВ З РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОЇ ЕКОДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ**	**33**
3.1.	Формування структури та змісту програми екологічної освіти і громадської участі	33
3.2.	Механізми реалізації, інструменти впровадження та оцінка ефективності заходів	37
	ВИСНОВКИ	**43**
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	**45**

ВСТУП

Питання залучення населення до вирішення екологічних проблем дедалі більше виходить за межі суто природоохоронної діяльності та набуває ознак комплексного соціально-управлінського процесу. На рівні територіальних громад саме поєднання екологічної освіти, просвітницьких ініціатив і практичної участі мешканців визначає ефективність заходів зі збереження довкілля [3, 26]. У малих містах, зокрема у м. Баранівка Житомирської області, ці процеси мають свої особливості, зумовлені ресурсними обмеженнями, недостатнім рівнем інформування населення та фрагментарністю екологічних ініціатив.

Формування екологічно відповідальної поведінки населення неможливе без системної екологічної освіти, яка повинна охоплювати різні вікові та соціальні групи і поєднувати формальні та неформальні підходи [7]. Водночас реальний вплив екологічної освіти значною мірою залежить від рівня залучення громади до практичної діяльності: участі у природоохоронних заходах, ініціюванні локальних проєктів, взаємодії з органами місцевого самоврядування [24]. Відсутність цілісних програм, що інтегрують освітню та практичну складові, знижує результативність таких заходів і не дозволяє досягти сталих змін у поведінці населення.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю розробки науково обґрунтованих і водночас практично орієнтованих підходів до організації громадської екодіяльності та екологічної освіти на місцевому рівні [13]. Особливого значення це набуває в умовах децентралізації, коли територіальні громади отримують ширші повноваження у сфері управління природними ресурсами та охорони довкілля. Для м. Баранівка важливим є створення такої системи заходів, яка враховує локальні екологічні проблеми, соціальні особливості населення та наявний інституційний потенціал.

Мета роботи полягає у розробці комплексу заходів (програми) громадської екодіяльності та екологічної освіти населення м. Баранівка на

основі аналізу сучасних підходів і оцінки локального стану екологічної обізнаності та участі громади.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі **завдання**:

- узагальнити теоретичні засади громадської екодіяльності та екологічної освіти населення;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення та сучасні підходи до організації екологічної просвіти і залучення громадськості;
- надати характеристику діяльності органів місцевого самоврядування м. Баранівка у сфері екології;
- оцінити рівень екологічної обізнаності населення та його участі у природоохоронних заходах;
- виявити основні проблеми та бар'єри розвитку громадської екодіяльності;
- розробити структуру та зміст програми екологічної освіти і громадської участі;
- обґрунтувати механізми реалізації запропонованих заходів та підходи до оцінки їх ефективності.

Об'єктом дослідження є процеси організації екологічної освіти та громадської екодіяльності на рівні територіальної громади.

Предметом дослідження є теоретичні, організаційні та прикладні аспекти розробки і впровадження програми екологічної освіти та залучення населення до природоохоронної діяльності у м. Баранівка.

У роботі використано комплекс **методів дослідження**, зокрема: аналіз і синтез – для узагальнення теоретичних підходів; порівняльний аналіз: для оцінки сучасних практик екологічної освіти; статистичні та соціологічні методи – для визначення рівня екологічної обізнаності населення; методи системного підходу – для формування структури програми; графічні та узагальнюючі методи – для представлення результатів дослідження.

Перелік публікацій автора за темою дослідження.

Ельмендеєва Л.В. Формування програми громадської екологічної діяльності як інструменту сталого розвитку територіальних громад. Виклики сьогодення та наслідки Чорнобильської катастрофи. Екологія. Наука. Практика-2026 : матеріали XXII Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 61-63 [12]

Яремчук С.М., **Ельмендеєва Л.В.**, Пантелейчук Ю.Л., Панченко А.Д. Формування програми громадської екологічної діяльності та освіти населення як основи сталого розвитку громади. 5th International Scientific and Practical Conference «Global Trends in Science, Technology and Economy». Graz: International Scientific Unity, 2026. p. 71-76 [32]

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання розробленої програми громадської екодіяльності та екологічної освіти органами місцевого самоврядування м. Баранівка, закладами освіти та громадськими організаціями. Запропоновані заходи можуть бути застосовані для підвищення рівня екологічної свідомості населення, активізації участі громади у вирішенні екологічних проблем та покращення стану довкілля на місцевому рівні. Окремі положення роботи можуть бути використані при розробці місцевих екологічних програм та стратегій розвитку територіальних громад.

Структура та обсяг роботи. Робота викладена на 49 сторінках комп’ютерного тексту, кількість таблиць – 5, кількість рисунків – 10. Список використаної літератури – 40 джерел.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГРОМАДСЬКОЇ ЕКОДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Сутність, принципи та роль громадської екодіяльності у системі охорони довкілля

Залучення населення до вирішення екологічних проблем поступово перетворюється на одну з важливих умов ефективного природоохоронного управління на місцевому рівні, оскільки громадська думка впливає на сприйняття екологічних ризиків, підтримку природоохоронних рішень і готовність населення до участі в екологічних ініціативах [25]. Практика функціонування територіальних громад показує, що навіть за наявності екологічних програм та нормативної бази досягнення позитивних результатів є складним без підтримки та участі мешканців [11, 34]. У зв’язку з цим громадська екодіяльність розглядається не лише як допоміжний елемент природоохоронної роботи, а як складова системи екологічного управління територіями.

Під громадською екодіяльністю слід розуміти сукупність добровільних ініціатив, практичних заходів та форм суспільної участі, спрямованих на збереження довкілля, підвищення рівня екологічної культури населення та поширення екологічно відповідальної поведінки. Її особливістю є поєднання освітньої, соціальної та природоохоронної функцій. На відміну від діяльності спеціалізованих державних структур, громадська екодіяльність значною мірою формується на основі локальних потреб громади та рівня зацікавленості населення у покращенні стану навколишнього середовища.

У сучасних умовах значення громадської участі у сфері охорони довкілля посилюється внаслідок децентралізації та розширення повноважень органів місцевого самоврядування [10, 35]. Територіальні громади отримали більше можливостей у питаннях благоустрою, управління відходами,

озеленення територій, охорони водних об’єктів та реалізації місцевих екологічних програм. Водночас ефективність таких заходів значною мірою залежить від активності населення та рівня взаємодії між громадою і місцевою владою.

Рис. 1.1.1. Основні складові громадської екодіяльності

Громадська екодіяльність реалізується через різні форми практичної та просвітницької роботи (рис. 1.1.1). До найбільш поширених належать екологічні акції з благоустрою територій, прибирання зелених зон і водних об’єктів, висадка дерев, сортування побутових відходів, організація тематичних інформаційних кампаній, екологічних конкурсів та освітніх заходів. Важливим напрямом є також участь громадськості у громадських слуханнях, обговоренні екологічних питань місцевого значення та здійсненні громадського контролю за станом довкілля. Для невеликих міських громад подібні заходи часто є одним із найбільш доступних механізмів покращення

екологічної ситуації, оскільки значна частина локальних проблем може бути частково вирішена завдяки самоорганізації населення та підтримці місцевих ініціатив. Основні форми громадської екодіяльності та їх функціональне значення наведено у табл. 1.1.1.

Таблиця 1.1.1

Форми громадської екодіяльності та їх характеристика

Форма діяльності	**Основний зміст**	**Очікуваний результат**
Екологічні акції	Прибирання, озеленення	Покращення стану території
Екологічна освіта	Лекції, тренінги	Підвищення екологічної свідомості
Громадський контроль	Моніторинг екопроблем	Підвищення екологічної відповідальності
Інформаційні кампанії	Поширення екологічної інформації	Формування екологічної культури

Організація громадської екодіяльності базується на низці принципів, які визначають її зміст та результативність (рис. 1.1.2). Одним із ключових є принцип добровільної участі, відповідно до якого залучення населення до природоохоронних заходів відбувається на основі особистої зацікавленості та усвідомлення значення екологічних проблем. Важливе значення має принцип доступності екологічної інформації, оскільки недостатній рівень поінформованості населення суттєво знижує ефективність екологічної просвіти та громадських ініціатив [17]. Не менш важливим є принцип партнерської взаємодії, що передбачає співпрацю органів місцевого самоврядування, освітніх установ, громадських організацій, підприємств та населення. Екологічні проблеми зазвичай мають комплексний характер, тому їх вирішення потребує координації дій різних учасників. Поряд із цим важливим є принцип локальної спрямованості, за якого екологічні заходи формуються з урахуванням специфіки конкретної території, її природних умов та актуальних проблем громади.

Важливу роль відіграє також принцип безперервності екологічної освіти [31]. Формування екологічної свідомості населення є тривалим

процесом, який потребує системної інформаційної та просвітницької роботи. Разові природоохоронні акції, хоча і мають позитивний вплив, зазвичай не забезпечують стійких змін у поведінці населення без належної освітньої підтримки. Саме тому ефективна громадська екодіяльність повинна поєднувати практичні заходи із формуванням екологічних знань та навичок [37].

Рис. 1.2.1. Принципи організації громадської екодіяльності

Роль громадської екодіяльності у системі охорони довкілля проявляється у декількох взаємопов’язаних напрямах. Насамперед вона сприяє формуванню екологічної культури населення та розвитку відповідального ставлення до природних ресурсів. Участь у природоохоронних заходах дозволяє мешканцям не лише отримувати екологічні знання, а й усвідомлювати власний вплив на стан довкілля [38].

Крім освітньої функції, громадська екодіяльність виконує важливу соціальну роль. Спільна участь у вирішенні локальних екологічних проблем сприяє розвитку громадської активності, покращує взаємодію між мешканцями та формує відповідальне ставлення до спільного простору

громади. Для невеликих міст це має особливе значення, оскільки екологічні ініціативи часто стають одним із чинників активізації громадського середовища.

Водночас розвиток громадської екодіяльності стримується низкою проблем. Серед основних слід виділити недостатній рівень екологічної обізнаності населення, обмежену мотивацію до участі у природоохоронних заходах, нестачу фінансової та організаційної підтримки, а також недостатню комунікацію між громадськістю та органами місцевого самоврядування. У деяких випадках екологічні заходи мають формальний характер і не супроводжуються системною просвітницькою роботою, що знижує їх довгострокову ефективність.

Для територіальних громад, зокрема м. Баранівка, розвиток громадської екодіяльності може стати одним із дієвих інструментів покращення локального екологічного середовища та підвищення рівня екологічної свідомості населення. Поєднання практичних природоохоронних заходів із системною екологічною освітою створює передумови для формування більш відповідального ставлення громади до питань охорони довкілля та забезпечення сталого розвитку території.

1.2. Екологічна освіта як інструмент формування екологічної свідомості населення

Ставлення населення до природного середовища значною мірою визначається рівнем екологічних знань, сформованими цінностями та готовністю дотримуватися екологічно відповідальної поведінки у повсякденному житті [5]. Саме тому екологічна освіта розглядається як один із ключових механізмів впливу на екологічну свідомість суспільства та важливий елемент системи сталого розвитку [17]. Її значення полягає не лише у передачі інформації про екологічні проблеми, а й у формуванні практичних навичок раціонального природокористування, розвитку

екологічного мислення та усвідомлення особистої відповідальності за стан довкілля.

На відміну від традиційного інформування населення, екологічна освіта має комплексний характер і поєднує навчальні, виховні та просвітницькі компоненти. Її ефективність визначається здатністю впливати не лише на рівень обізнаності людини, а й на моделі поведінки, систему цінностей та мотивацію до участі у природоохоронній діяльності [39]. У зв’язку з цим екологічна освіта охоплює не тільки формальне навчання у закладах освіти, а й позашкільну, громадську та інформаційно-просвітницьку діяльність.

Однією з важливих особливостей екологічної освіти є її безперервний характер. Формування екологічної свідомості відбувається поступово та потребує системного впливу на різних етапах життя людини. Початкові екологічні уявлення формуються ще у дитячому віці, проте подальший розвиток екологічної культури значною мірою залежить від соціального середовища, доступу до екологічної інформації та практичного досвіду участі у природоохоронних заходах. Саме тому ефективна система екологічної освіти повинна охоплювати різні вікові групи населення та поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю [37].

Важливу роль у формуванні екологічної свідомості відіграють заклади освіти. Школи, заклади фахової передвищої та вищої освіти забезпечують формування базових екологічних знань, ознайомлення з принципами сталого розвитку та розвиток навичок екологічно безпечної поведінки. Водночас сучасні підходи до екологічної освіти передбачають інтеграцію екологічної тематики не лише у природничі дисципліни, а й у соціальні, економічні та гуманітарні напрями підготовки. Це дозволяє розглядати екологічні проблеми у взаємозв’язку з суспільними та економічними процесами.

Поряд із формальною освітою суттєвий вплив на формування екологічної свідомості населення має неформальна екологічна просвіта. До її основних форм належать тематичні інформаційні кампанії, громадські

екологічні ініціативи, екологічні акції, тренінги, виставки, конкурси та просвітницькі заходи. Значну роль у цьому процесі відіграють громадські організації, місцеві ініціативні групи, засоби масової інформації та цифрові комунікаційні платформи. У сучасних умовах соціальні мережі та онлайн-ресурси стали важливим інструментом поширення екологічної інформації та залучення населення до обговорення екологічних проблем [8, 25]. Використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню доступності освітніх матеріалів та розширює можливості екологічної просвіти для різних груп населення.

Основні форми екологічної освіти та їх функціональні особливості наведено у табл. 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Основні форми екологічної освіти та їх характеристика

Форма екологічної освіти	**Основний зміст**	**Цільова аудиторія**
Формальна освіта	Навчальні дисципліни, освітні програми	Учні, студенти
Неформальна освіта	Тренінги, семінари, екоклуби	Молодь, громада
Інформаційна просвіта	Соціальні мережі, інформаційні кампанії	Населення громади
Практична діяльність	Екологічні акції, озеленення, прибирання	Усі вікові групи
Онлайн-освіта	Вебінари, цифрові платформи, дистанційне навчання	Широка аудиторія

Особливого значення екологічна освіта набуває на рівні територіальних громад. Саме локальне середовище безпосередньо впливає на екологічну поведінку населення, оскільки більшість екологічних проблем людина сприймає через стан навколишньої території, якість води, рівень благоустрою, поводження з відходами та стан зелених зон. У зв’язку з цим екологічна освіта на місцевому рівні повинна орієнтуватися не лише на

загальні питання охорони довкілля, а й на вирішення конкретних проблем громади.

Для невеликих міст та територіальних громад важливим напрямом є поєднання екологічної освіти з практичною участю населення у природоохоронних заходах. Участь мешканців у заходах з благоустрою, озеленення територій, сортування відходів або очищення природних об’єктів підвищує рівень особистої відповідальності за стан довкілля та сприяє розвитку екологічної культури громади. Практична діяльність дозволяє закріпити екологічні знання та сприяє формуванню більш стійких моделей екологічної поведінки [40]. Водночас, дослідження показують, що наявність екологічних знань сама по собі не завжди забезпечує готовність до екологічно відповідальних дій без залучення населення до практичних природоохоронних ініціатив. Взаємозв’язок між екологічною освітою, формуванням екологічної свідомості та екологічно відповідальною поведінкою населення наведено на рис. 1.2.1.

Наведена схема демонструє, що екологічна освіта впливає не лише на рівень екологічних знань населення, а й на формування екологічного мислення, системи цінностей та практичних моделей поведінки. Поєднання інформаційної, освітньої та практичної складових створює передумови для активізації участі населення у природоохоронній діяльності та підвищення рівня екологічної культури громади.

Разом із тим ефективність екологічної освіти залежить від низки факторів. Однією з основних проблем залишається недостатня мотивація населення до участі в екологічних ініціативах, що часто пов’язано з обмеженим рівнем екологічної обізнаності та недостатнім розумінням наслідків негативного впливу на довкілля. У деяких випадках екологічна освіта має переважно декларативний характер і недостатньо пов’язана з практичними аспектами життя громади. Це знижує рівень сприйняття екологічної інформації та не забезпечує формування довготривалих поведінкових змін.

Рис. 1.2.1. Вплив екологічної освіти на формування екологічної свідомості населення

Важливим чинником підвищення ефективності екологічної освіти є використання сучасних комунікаційних підходів та інтерактивних методів навчання [6]. Використання змішаних форматів навчання дозволяє поєднувати традиційні освітні підходи з цифровими технологіями та розширює можливості залучення населення до екологічної просвіти. Проведення практичних занять, екологічних квестів, тематичних тренінгів, громадських обговорень та інтерактивних інформаційних кампаній дозволяє підвищити зацікавленість населення та зробити екологічну тематику більш доступною для різних соціальних груп.

Як бачимо, екологічна освіта є важливим інструментом формування екологічної свідомості населення та розвитку екологічно відповідальної поведінки. Її ефективність визначається системністю, практичною спрямованістю та здатністю враховувати особливості конкретної територіальної громади. Поєднання освітніх, просвітницьких та практичних заходів створює передумови для підвищення рівня екологічної культури населення та активізації громадської участі у вирішенні локальних екологічних проблем.

1.3. Нормативно-правове забезпечення та сучасні підходи до організації екологічної просвіти і участі громадськості

Результативність екологічної просвіти та залучення населення до природоохоронної діяльності значною мірою залежить від наявності дієвих організаційних і правових механізмів. Саме нормативно-правове забезпечення визначає можливості громадян щодо участі у прийнятті екологічно значущих рішень, доступу до екологічної інформації, реалізації громадських ініціатив та розвитку екологічної освіти на різних рівнях. Водночас сучасна практика свідчить, що ефективність екологічної політики суттєво зростає у випадках, коли громадськість виступає не лише об’єктом інформування, а й активним учасником екологічного управління [23].

Правові засади екологічної просвіти та громадської участі в Україні формуються під впливом як національного законодавства, так і міжнародних екологічних угод. Базовим нормативним документом у сфері охорони довкілля є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [21], у якому визначено право громадян на безпечне довкілля, доступ до екологічної інформації та участь у вирішенні питань охорони природи. Законодавство також передбачає необхідність формування екологічної культури населення та розвитку системи екологічної освіти.

Важливе значення має Закон України «Про освіту» [20], який закріплює принципи формування компетентностей, пов’язаних із відповідальним ставленням до навколишнього середовища та ідеями сталого розвитку. Екологічна складова поступово інтегрується у різні рівні освітнього процесу: від загальної середньої освіти до підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Окрім цього, питання екологічної просвіти відображені у державних концепціях та стратегіях, спрямованих на розвиток екологічної політики та екологічної безпеки [16].

Одним із ключових міжнародних документів у сфері участі громадськості в екологічному управлінні є Орхуська конвенція, ратифікована Україною у 1999 році [22]. Її положення гарантують доступ громадян до екологічної інформації, участь у прийнятті рішень та можливість захисту екологічних прав у судовому порядку. Практичне значення Конвенції полягає у посиленні відкритості екологічного управління та розвитку механізмів взаємодії між органами влади і громадськістю.

Сучасні підходи до організації екологічної просвіти суттєво відрізняються від традиційних моделей, що базувалися переважно на передачі теоретичної інформації [2]. На сьогодні більшої уваги набувають інтерактивні та практикоорієнтовані форми роботи, спрямовані на залучення населення до реальної природоохоронної діяльності. Ефективність екологічної просвіти дедалі частіше оцінюється не лише за рівнем поінформованості населення, а й за здатністю формувати екологічно відповідальну поведінку та підтримувати довготривалу громадську активність.

Важливим напрямом розвитку екологічної просвіти є використання цифрових технологій та сучасних комунікаційних платформ. Соціальні мережі, онлайн-курси, інтерактивні освітні ресурси та цифрові інформаційні кампанії дозволяють значно розширити аудиторію екологічної освіти та зробити екологічну інформацію більш доступною. Для територіальних громад це створює додаткові можливості для інформування населення про

локальні екологічні проблеми та залучення мешканців до екологічних ініціатив.

Суттєву роль у розвитку екологічної просвіти відіграють органи місцевого самоврядування. Саме на місцевому рівні формується значна частина практичних природоохоронних заходів, пов’язаних із благоустроєм територій, управлінням відходами, озелененням та збереженням природних об’єктів. Участь населення у таких заходах значною мірою залежить від рівня комунікації між владою та громадою, відкритості екологічної інформації та підтримки громадських ініціатив.

Одним із сучасних підходів є перехід від одноразових інформаційних акцій до системної взаємодії з населенням. У багатьох громадах екологічна просвіта поступово поєднується з практичною діяльністю, громадськими консультаціями, екологічними форумами, волонтерськими програмами та місцевими екологічними проєктами. Такий підхід сприяє формуванню стійкішого інтересу населення до екологічної тематики та розвитку відповідального ставлення до природного середовища.

Разом із тим існують фактори, які ускладнюють реалізацію ефективної системи екологічної просвіти та громадської участі. Серед них слід виділити недостатній рівень фінансового забезпечення природоохоронних програм, нерівномірний доступ населення до екологічної інформації, обмежене використання сучасних освітніх технологій та недостатню координацію між різними учасниками екологічної діяльності. У деяких випадках громадська участь має формальний характер і не супроводжується реальним врахуванням позиції населення у процесі прийняття рішень.

Для територіальних громад, зокрема невеликих міст, важливим напрямом є формування локальних програм екологічної просвіти, адаптованих до особливостей конкретної території. Поєднання нормативно-правових механізмів, сучасних комунікаційних інструментів та практичної участі населення створює передумови для підвищення рівня екологічної культури та розвитку громадської екодіяльності.

Отже, нормативно-правове забезпечення екологічної просвіти та участі громадськості формує основу для розвитку екологічно орієнтованої системи управління на місцевому рівні. Сучасні підходи до організації екологічної просвіти дедалі більше орієнтуються на інтерактивність, практичну спрямованість та активне залучення населення до природоохоронної діяльності, що сприяє формуванню більш відповідального ставлення до довкілля та підтримці сталого розвитку територіальних громад.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ЕКОДІЯЛЬНОСТІ У М. БАРАНІВКА

2.1. Загальна характеристика територіальної громади та діяльності органів місцевого самоврядування у сфері екології

Баранівська міська територіальна громада [1] розташована у північно-західній частині Житомирської області та належить до громад із переважно лісо-аграрним характером природокористування. Адміністративним центром громади є місто Баранівка. Територія громади охоплює міські та сільські населені пункти, для яких характерне поєднання природних ландшафтів, сільськогосподарських угідь, лісових масивів та водних об’єктів. Таке поєднання формує специфічні умови природокористування та визначає коло локальних екологічних проблем, що потребують уваги з боку органів місцевого самоврядування.

Природні умови території сприяють розвитку сільського господарства, лісового господарства та рекреаційного використання окремих природних територій. Водночас господарська діяльність, функціонування житлово-комунальної інфраструктури та зміни у структурі землекористування створюють додаткове навантаження на навколишнє середовище [15, 29]. Для громади актуальними залишаються питання поводження з побутовими відходами, благоустрою територій, підтримання належного санітарного стану населених пунктів, збереження зелених насаджень та охорони водних об’єктів.

В умовах децентралізації роль органів місцевого самоврядування у вирішенні екологічних питань суттєво зросла (рис. 2.1.1). Баранівська міська рада бере участь у реалізації заходів, пов’язаних із благоустроєм територій, організацією системи поводження з відходами, підтриманням належного стану громадських просторів та озелененням населених пунктів [18]. До

реалізації окремих заходів із благоустрою та озеленення періодично залучаються комунальні підприємства, заклади освіти та мешканці громади.

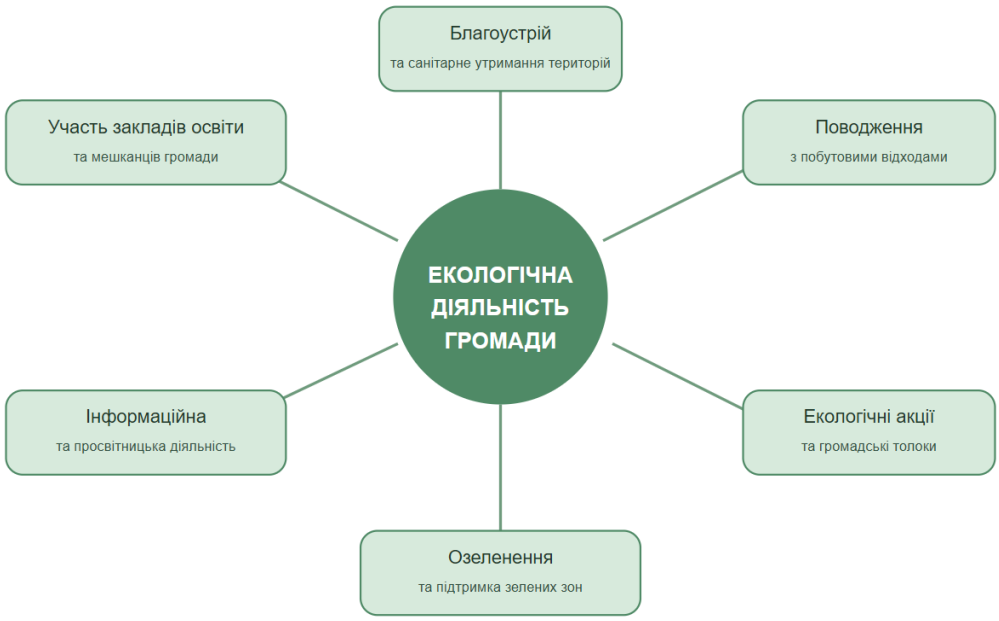

Рис. 2.1.1. Основні напрями екологічної діяльності Баранівської міської територіальної громади

Одним із напрямів діяльності органів місцевого самоврядування є організація заходів із покращення санітарного стану території громади. Упродовж року проводяться роботи з прибирання громадських територій, ліквідації стихійних сміттєзвалищ, благоустрою парків, скверів та прибережних зон. Практика проведення сезонних толок та екологічних акцій сприяє не лише покращенню стану територій, а й залученню мешканців до вирішення локальних екологічних проблем [4].

Важливим напрямом роботи є підтримка екологічних ініціатив у закладах освіти. Заклади освіти громади періодично долучаються до заходів із благоустрою та екологічних акцій, що сприяє поширенню екологічних практик серед учнівської молоді [27, 30]. Проведення конкурсів, тематичних уроків, інформаційних кампаній та природоохоронних акцій створює умови для поширення екологічних знань серед населення громади.

Певна увага приділяється інформаційній роботі у сфері екології.

Інформування населення про екологічні заходи та акції здійснюється, зокрема, через офіційний вебсайт Баранівської міської ради та соціальні мережі громади. Разом із тим рівень системності такої роботи потребує подальшого вдосконалення, оскільки інформаційна взаємодія з населенням часто має переважно епізодичний характер.

Для громади актуальними залишаються проблеми, пов’язані з поводженням із побутовими відходами [14, 19]. Частина населення недостатньо дотримується вимог щодо належного поводження з відходами, що створює ризики виникнення несанкціонованих місць накопичення сміття (табл. 2.1.1). У зв’язку з цим важливого значення набуває поєднання організаційних заходів із системною екологічною просвітою населення.

Таблиця 2.1.1

Основні екологічні проблеми та напрями роботи громади

Екологічна проблема	**Прояв проблеми**	**Напрям роботи громади**
Побутові відходи	Несанкціоновані сміттєзвалища	Організація поводження з ТПВ
Недостатній благоустрій	Засмічення окремих територій	Проведення толок та прибирань
Скорочення зелених зон	Потреба у догляді за насадженнями	Озеленення та висадка дерев
Недостатня екологічна активність населення	Низька участь мешканців	Інформаційна та просвітницька робота

Ще одним важливим напрямом є збереження та підтримання зелених насаджень у межах населених пунктів громади [33, 36]. Озеленення територій виконує не лише естетичну функцію, а й має екологічне значення, сприяючи покращенню мікроклімату та санітарного стану міського середовища. Проведення висадки дерев і благоустрою зелених зон часто здійснюється за участю мешканців громади, учнівської молоді та представників громадських організацій.

Разом із позитивними прикладами екологічної діяльності існує низка факторів, які обмежують ефективність екологічної роботи на рівні громади.

До них належать недостатній рівень фінансування природоохоронних заходів, обмеженість матеріально-технічних ресурсів, нерівномірна екологічна активність населення та недостатній рівень системної екологічної комунікації. У деяких випадках участь населення в екологічних заходах має ситуативний характер і залежить переважно від окремих ініціатив або проведення тематичних кампаній.

Для Баранівської міської територіальної громади перспективним напрямом є посилення взаємодії між органами місцевого самоврядування, закладами освіти та громадськістю у сфері екологічної просвіти та громадської екодіяльності. Формування системного підходу до екологічної освіти, підтримка локальних екологічних ініціатив та активніше використання сучасних інформаційних інструментів можуть сприяти підвищенню рівня екологічної свідомості населення та більш ефективному вирішенню локальних екологічних проблем.

2.2. Оцінка рівня екологічної обізнаності населення та його участі у природоохоронних заходах

Рівень екологічної обізнаності населення є одним із чинників, що безпосередньо впливають на ефективність природоохоронної діяльності територіальної громади. Сприйняття екологічних проблем, готовність мешканців дотримуватись екологічно відповідальної поведінки та брати участь у громадських ініціативах значною мірою залежать від рівня екологічної культури та доступності екологічної інформації. Для Баранівської міської територіальної громади ці питання мають практичне значення, оскільки значна частина локальних екологічних проблем пов’язана саме з повсякденною поведінкою населення та рівнем громадської активності.

Аналіз екологічної ситуації у громаді свідчить, що мешканці загалом обізнані щодо окремих локальних проблем, насамперед пов’язаних із

накопиченням побутових відходів, засміченням територій та необхідністю благоустрою громадських просторів. Найбільш помітними для населення є проблеми, які безпосередньо впливають на умови проживання та санітарний стан населених пунктів. Водночас рівень розуміння причин виникнення екологічних проблем та довгострокових екологічних наслідків часто залишається недостатнім.

Певний вплив на формування екологічної обізнаності населення мають інформаційні заходи, що проводяться на рівні громади. Інформування мешканців здійснюється через офіційні інформаційні ресурси міської ради, соціальні мережі, освітні заходи та громадські акції. Окремі екологічні теми набувають більшої уваги під час проведення сезонних толок, акцій із благоустрою територій або висадки зелених насаджень. У таких випадках екологічна інформація поєднується з практичною діяльністю, що сприяє кращому сприйняттю природоохоронної тематики.

Аналіз локальних екологічних заходів свідчить, що найбільш активна участь населення спостерігається переважно під час загальногромадських акцій та організованих заходів із благоустрою. Найбільшу активність зазвичай демонструють працівники бюджетної сфери, представники закладів освіти, учнівська молодь та окремі громадські активісти. Значна частина мешканців долучається до екологічних заходів переважно епізодично або лише у випадках проведення загальногромадських акцій. Це свідчить про те, що екологічна участь населення ще не набула достатньо системного характеру.

Серед найбільш поширених форм участі мешканців громади у природоохоронній діяльності слід виділити прибирання територій, участь у толоках, озелененні, благоустрої громадських просторів та підтримці санітарного стану населених пунктів. Подібні заходи мають позитивний практичний ефект, оскільки дозволяють покращити стан окремих територій та водночас сприяють поширенню екологічно відповідальних практик серед населення.

Окрему роль у формуванні екологічної активності населення відіграють заклади освіти та молодіжні ініціативи [28]. Участь учнівської молоді у природоохоронних акціях та заходах із благоустрою позитивно впливає на поширення екологічних ініціатив у громаді. У багатьох випадках саме залучення дітей та молоді стає одним із чинників активізації екологічної тематики на локальному рівні.

Рис. 2.2.1. Фактори, що впливають на рівень екологічної активності населення

Разом із тим існують фактори, які обмежують рівень екологічної участі населення. Одним із них є недостатня мотивація до тривалої громадської діяльності у сфері охорони довкілля. Частина мешканців сприймає природоохоронні заходи як разові акції, а не як елемент постійної відповідальності за стан території громади. Крім того, недостатня увага до системної екологічної просвіти знижує рівень зацікавленості населення у питаннях сталого природокористування та локальної екологічної безпеки (рис. 2.2.1).

Певним обмеженням залишається також недостатній рівень комунікації між громадою та населенням у питаннях екологічної діяльності.

Інформування про природоохоронні заходи здебільшого здійснюється у межах окремих кампаній або тематичних подій. У результаті частина мешканців недостатньо обізнана щодо можливостей участі у локальних екологічних ініціативах.

Водночас у громаді простежуються позитивні тенденції щодо поступового підвищення екологічної активності населення. Проведення толок, акцій із благоустрою, висадки дерев та інформаційних кампаній сприяє поширенню екологічної тематики у громадському середовищі. Особливо помітним є зростання зацікавленості молоді питаннями благоустрою, озеленення та підтримання належного стану громадських просторів.

Для Баранівської міської територіальної громади важливим напрямом подальшої роботи є формування більш системного підходу до екологічної просвіти населення та розширення можливостей громадської участі. Підвищення ефективності екологічної комунікації, активніше використання сучасних інформаційних платформ, підтримка локальних екологічних ініціатив та залучення різних вікових груп населення можуть сприяти розвитку екологічної культури громади та посиленню участі мешканців у природоохоронній діяльності.

Підсумовуючи, рівень екологічної обізнаності населення Баранівської громади поступово зростає, однак участь мешканців у природоохоронних заходах поки що має переважно локальний та епізодичний характер. Подальший розвиток екологічної просвіти та громадської активності потребує більш системної організації інформаційної роботи, підтримки громадських ініціатив та розширення практичних форм залучення населення до вирішення екологічних проблем громади.

2.3. Аналіз проблем та бар’єрів розвитку громадської екодіяльності і екологічної освіти

Розвиток громадської екодіяльності та екологічної освіти на рівні

територіальних громад значною мірою залежить від поєднання організаційних, інформаційних та соціальних чинників. Попри поступове поширення екологічних ініціатив і проведення окремих природоохоронних заходів, у Баранівській міській територіальній громаді зберігається низка проблем, які стримують формування системного підходу до екологічної просвіти населення та громадської участі у вирішенні екологічних питань.

Рис. 2.3.1. Основні бар'єри розвитку громадської екодіяльності у Баранівській громаді

Одним із найбільш помітних бар'єрів залишається недостатній рівень постійної екологічної комунікації з населенням. Інформація про екологічні заходи, толоки або природоохоронні ініціативи переважно поширюється в межах окремих кампаній чи подій. У результаті значна частина мешканців сприймає екологічну діяльність як ситуативний напрям роботи, а не як складову повсякденного життя громади. Відсутність регулярної інформаційної взаємодії ускладнює формування стійкого інтересу населення до екологічної тематики. Певним обмеженням є також недостатня практична

інтеграція екологічної освіти у громадське середовище. Хоча окремі заходи екологічного спрямування у громаді проводяться, вони не завжди мають довготривалий або системний характер. У багатьох випадках екологічна просвіта зосереджується переважно на разових інформаційних акціях без подальшого розвитку або залучення населення до постійної природоохоронної діяльності (рис. 2.3.1).

Важливим фактором, що впливає на рівень громадської активності, є обмежена мотивація населення до участі у природоохоронних ініціативах. Частина мешканців бере участь у благоустрої територій чи екологічних акціях переважно за наявності організованих заходів або адміністративної ініціативи. Самостійна громадська активність у сфері охорони довкілля залишається недостатньо поширеною, особливо серед дорослого населення.

Окремою проблемою є недостатня увага до практичних аспектів екологічної освіти. Інформаційні повідомлення або тематичні заходи не завжди супроводжуються формуванням конкретних навичок екологічно відповідальної поведінки. У результаті екологічна тематика часто сприймається на рівні загальних закликів без чіткого розуміння механізмів особистої участі у вирішенні екологічних проблем громади (рис. 2.3.2).

Для громади актуальним залишається і питання поводження з побутовими відходами. Незважаючи на проведення інформаційної роботи та заходів із благоустрою, проблема утворення несанкціонованих місць накопичення сміття продовжує впливати на санітарний стан окремих територій. Це свідчить про те, що рівень екологічної культури та відповідальності населення ще потребує подальшого підвищення. Певні труднощі пов’язані також із ресурсним забезпеченням екологічної діяльності. Реалізація довготривалих програм екологічної освіти та підтримка громадських ініціатив потребують фінансових, організаційних і кадрових ресурсів. Для невеликих територіальних громад це питання є особливо актуальним, оскільки природоохоронні заходи часто конкурують з іншими напрямами місцевого фінансування (табл. 2.3.2).

Рис. 2.3.2. Взаємозв'язок екологічної просвіти та громадської активності населення

Серед проблем можна виділити і недостатній рівень координації між окремими учасниками екологічної діяльності. Заклади освіти, органи місцевого самоврядування, комунальні установи та громадські ініціативи не завжди взаємодіють у межах єдиної системи екологічної просвіти. У результаті частина екологічних заходів проводиться ізольовано та не формує комплексного впливу на екологічну свідомість населення.

Додатковим бар'єром є обмежене використання сучасних цифрових інструментів екологічної комунікації. Хоча інформаційні ресурси громади використовуються для висвітлення окремих заходів, потенціал онлайн-платформ, інтерактивних форматів та цифрових просвітницьких інструментів залишається реалізованим лише частково. Це зменшує можливості залучення молоді та активної частини населення до екологічної діяльності.

Разом із тим наявні проблеми не свідчать про відсутність передумов для розвитку громадської екодіяльності у Баранівській громаді. Проведення екологічних акцій, участь молоді у благоустрої територій, розвиток

локальних ініціатив та поступове поширення екологічної тематики в інформаційному просторі громади створюють основу для подальшого вдосконалення екологічної просвіти та громадської участі.

Таблиця 2.3.2

Проблеми розвитку громадської екодіяльності та можливі напрями їх подолання

Проблема	**Прояв у громаді**	**Можливий напрям вирішення**
Недостатня екологічна комунікація	Нерегулярне інформування населення	Активніше використання онлайн-ресурсів
Епізодичність заходів	Разовий характер акцій	Формування системного плану заходів
Низька мотивація населення	Обмежена участь мешканців	Залучення молоді та громадських ініціатив
Недостатня практична просвіта	Переважання інформаційних заходів	Практичні екологічні проєкти
Обмежені ресурси	Недостатнє фінансування	Партнерські та грантові програми

Для підвищення ефективності екологічної діяльності громади важливим є перехід від переважно епізодичних заходів до більш системної моделі екологічної комунікації та громадської взаємодії. Практичне поєднання екологічної освіти, локальних ініціатив, сучасних інформаційних підходів та підтримки громадської активності може сприяти формуванню більш стійкої екологічної культури населення.

Таким чином, основними бар’єрами розвитку громадської екодіяльності та екологічної освіти у Баранівській громаді є недостатня системність екологічної комунікації, обмеженість практичної екологічної просвіти, нерівномірна участь населення та ресурсні обмеження. Подолання цих проблем потребує комплексного підходу, орієнтованого на активізацію громадської участі, розвиток сучасних форм екологічної освіти та посилення взаємодії між усіма учасниками екологічної діяльності громади.

РОЗДІЛ 3
ОБҐРУНТУВАННЯ ТА РОЗРОБКА ЗАХОДІВ З РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОЇ ЕКОДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

3.1. Формування структури та змісту програми екологічної освіти і громадської участі

Результати аналізу стану екологічної освіти та громадської екодіяльності у Баранівській міській територіальній громаді свідчать про доцільність формування більш системного підходу до організації екологічної просвіти населення та залучення мешканців до природоохоронної діяльності. Наявні екологічні ініціативи, заходи з благоустрою та окремі інформаційні кампанії створюють основу для подальшого розвитку громадської екодіяльності, однак потребують кращої координації, планування та поєднання в межах єдиної програми [9].

Запропонована програма екологічної освіти і громадської участі орієнтована на підвищення рівня екологічної обізнаності населення, формування екологічно відповідальної поведінки та активізацію участі мешканців у вирішенні локальних екологічних проблем. Важливою особливістю програми є поєднання інформаційної, освітньої та практичної складових, що дозволяє не обмежуватися лише поширенням екологічної інформації, а створювати умови для реальної громадської участі.

Під час формування структури програми враховано особливості Баранівської громади, актуальні екологічні проблеми території та наявні форми громадської активності. Основна увага приділяється питанням благоустрою, поводження з побутовими відходами, підтримання належного санітарного стану територій, озеленення та розвитку екологічної культури населення.

До структури програми доцільно включити кілька взаємопов’язаних напрямів роботи. Узагальнену структуру програми екологічної освіти і

громадської участі населення Баранівської міської територіальної громади наведено у рис. 3.1.1. Запропонована програма поєднує інформаційно-просвітницькі, практичні, освітні та організаційні заходи. Така структура дозволяє охопити різні групи населення та пов’язати екологічну просвіту з конкретними діями, спрямованими на покращення стану території громади. Вона має прикладний характер і може реалізовуватися поетапно з урахуванням організаційних та фінансових можливостей громади. Її перевагою є поєднання вже наявних практик Баранівської міської територіальної громади, зокрема толок, заходів із благоустрою та озеленення, з новими інструментами екологічної просвіти, цифрової комунікації та підтримки локальних ініціатив. Такий підхід дозволяє не створювати повністю нову систему, а посилити й упорядкувати ті напрями роботи, які вже мають практичне підґрунтя в громаді.

Першим напрямом є інформаційно-просвітницька діяльність. Вона передбачає підготовку та поширення екологічної інформації через офіційні інформаційні ресурси громади, соціальні мережі, тематичні інформаційні кампанії та громадські заходи. Особливе значення має регулярність інформування населення, оскільки епізодичне висвітлення екологічної тематики не забезпечує формування стійкої екологічної зацікавленості.

Другим напрямом програми є практична екологічна освіта. На відміну від переважно інформаційного підходу, практична складова передбачає безпосередню участь мешканців у природоохоронних заходах. До таких заходів можуть належати толоки, акції з благоустрою територій, висадка зелених насаджень, прибирання громадських просторів, екологічні майстер-класи та локальні екологічні ініціативи. Практичний формат дозволяє поєднати отримання екологічних знань із формуванням навичок екологічно відповідальної поведінки.

Окремим елементом програми має стати залучення закладів освіти до системної екологічної діяльності. Участь учнівської молоді у природоохоронних заходах сприяє поширенню екологічної тематики в

громадському середовищі та формуванню довготривалого інтересу до питань охорони довкілля. Доцільним є проведення тематичних екологічних тижнів, конкурсів, інтерактивних занять, практичних природоохоронних заходів та інформаційних кампаній за участю закладів освіти громади.

Рис. 3.1.1. Програма екологічної освіти і громадської участі населення Баранівської міської територіальної громади

Важливе місце у структурі програми займає громадська взаємодія та підтримка локальних ініціатив. Формування ефективної системи екологічної діяльності потребує налагодження співпраці між органами місцевого самоврядування, комунальними установами, закладами освіти та мешканцями громади. Одним із напрямів може стати підтримка невеликих громадських екологічних ініціатив, пов'язаних із благоустроєм територій, озелененням або проведенням локальних інформаційних заходів.

Для підвищення ефективності програми доцільним є активніше використання сучасних цифрових інструментів комунікації. Онлайн-платформи, соціальні мережі, електронні інформаційні матеріали та інтерактивні формати можуть забезпечити ширше охоплення населення екологічною тематикою. Особливо важливим це є для залучення молоді та підтримання постійної комунікації між громадою та мешканцями.

При формуванні змісту програми важливо враховувати необхідність адаптації заходів до різних вікових груп населення. Екологічна просвіта учнівської молоді, дорослого населення та представників старших вікових груп потребує використання різних підходів, форматів комунікації та рівня практичної залученості. Такий підхід дозволяє зробити екологічну діяльність більш доступною та зрозумілою для мешканців громади.

Важливою умовою реалізації програми є її системний характер. Проведення окремих екологічних акцій без довготривалого планування не забезпечує стійкого результату. Саме тому програма повинна передбачати послідовне поєднання інформаційної роботи, практичних заходів, громадської участі та оцінки результативності проведених заходів.

Очікуваними результатами реалізації програми можуть стати підвищення рівня екологічної обізнаності населення, активізація громадської участі у природоохоронних заходах, покращення стану окремих територій громади та поширення екологічно відповідальних практик серед мешканців. Важливим результатом також має стати поступове формування більш сталої системи екологічної комунікації на рівні громади.

Підсумовуючи, формування структури та змісту програми екологічної освіти і громадської участі для Баранівської міської територіальної громади повинно базуватися на поєднанні просвітницьких, практичних та організаційних підходів. Орієнтація на системність, практичну участь населення та врахування локальних особливостей громади створює передумови для більш ефективного розвитку громадської екодіяльності та підвищення рівня екологічної культури населення.

3.2. Механізми реалізації, інструменти впровадження та оцінка ефективності заходів

Розроблена програма екологічної освіти і громадської участі може бути результативною лише за умови чіткого визначення механізмів її реалізації. Для Баранівської міської територіальної громади важливо не створювати відокремлену систему заходів, а поєднати запропоновану програму з уже наявними напрямами роботи громади: благоустроєм, озелененням, поводженням з побутовими відходами, інформаційною діяльністю та залученням закладів освіти. Такий підхід дозволяє зробити програму більш реальною для впровадження і не перевантажувати місцеву систему управління додатковими організаційними завданнями.

Першим механізмом реалізації програми має бути організаційна координація. Доцільно визначити відповідальних осіб або структурні підрозділи, які координуватимуть екологічні освітні та громадські заходи. На практиці це може бути взаємодія міської ради, комунальних служб, закладів освіти, старостинських округів, громадських організацій та активних мешканців. Важливо, щоб екологічні заходи не проводилися ізольовано, а були включені до єдиного календарного плану громади. Це дасть змогу уникнути дублювання роботи, краще розподілити ресурси та заздалегідь інформувати населення про заплановані акції Загальний механізм реалізації програми екологічної освіти і громадської участі наведено на рис. 3.2.1.

Рис. 3.2.1. Механізм реалізації програми екологічної освіти і громадської участі

Другим важливим механізмом є планування заходів за тематичними блоками. Доцільно передбачити окремі напрями, пов’язані з благоустроєм, озелененням, поводженням з відходами, екологічною просвітою молоді та цифровою комунікацією. Наприклад, навесні доцільно активізувати заходи з

прибирання територій і висадки зелених насаджень, упродовж навчального року проводити екоуроки, конкурси та тематичні тижні, а в літній період організовувати інформаційні кампанії, екоквести або локальні волонтерські ініціативи. Такий розподіл дозволить зробити програму не разовою, а річною і повторюваною.

Серед інструментів впровадження особливе значення має інформаційний супровід. Оголошення про заходи, короткі пояснення їхньої мети, фотозвіти та повідомлення про отримані результати варто регулярно розміщувати на офіційному сайті громади, у соціальних мережах та місцевих інформаційних каналах. Важливо, щоб комунікація не обмежувалася лише повідомленням про дату проведення заходу. Доцільно пояснювати, чому певна проблема є важливою для громади, що саме можуть зробити мешканці та який практичний результат очікується. Основні інструменти впровадження програми та сфери їх практичного використання узагальнено в табл. 3.2.1.

Окремим інструментом реалізації програми є залучення закладів освіти. Школи та інші освітні установи можуть стати постійними учасниками екологічної просвіти, оскільки саме через учнівську молодь екологічні практики часто поширюються у родинах. Доцільно проводити тематичні заняття, екологічні конкурси, акції зі збору вторинної сировини, заходи з озеленення шкільних і громадських територій. Важливо, щоб участь дітей та молоді не мала формального характеру, а була пов’язана з конкретними практичними діями та видимими результатами.

Практичним інструментом впровадження програми можуть бути локальні екологічні ініціативи. Йдеться про невеликі заходи, які можуть реалізовуватися на рівні окремих вулиць, мікрорайонів, старостинських округів, закладів освіти або ініціативних груп. Це можуть бути висадка дерев, облаштування квітників, прибирання занедбаних ділянок, встановлення інформаційних табличок, проведення локальних просвітницьких зустрічей. Перевага таких ініціатив полягає в тому, що вони

не потребують значних витрат, але формують у мешканців відчуття причетності до змін у громаді.

Таблиця 3.2.1

Інструменти впровадження програми та сфери їх застосування

Інструмент	Зміст	Виконавці	Практичне призначення
Інформаційні повідомлення	Публікації, оголошення, роз’яснення	Міська рада	Інформування населення
Екологічні акції	Толоки, озеленення, прибирання	Громада, установи	Практична участь
Освітні заходи	Екоуроки, конкурси, тематичні дні	Заклади освіти	Формування екокультури
Онлайн-інструменти	Опитування, електронні звернення, карти проблем	Міська рада, мешканці	Зворотний зв’язок
Локальні ініціативи	Мініпроєкти, дворові акції	Ініціативні групи	Активізація громади

Для підтримки програми доцільно використовувати цифрові інструменти. Найпростішими з них можуть бути онлайн-опитування щодо екологічних проблем, електронні форми для подання пропозицій, інтерактивна карта проблемних ділянок, публікація коротких інструкцій щодо поводження з відходами або догляду за зеленими насадженнями. Такі інструменти особливо важливі для залучення молоді та активних користувачів соціальних мереж. Водночас вони не повинні повністю замінювати традиційні форми роботи, оскільки частина населення громади може бути менш активною в онлайн-середовищі.

Фінансове забезпечення програми може здійснюватися за рахунок поєднання декількох джерел. Основою можуть бути кошти місцевого бюджету, передбачені на благоустрій, озеленення та природоохоронні заходи. Додатково можуть залучатися ресурси громадських організацій, благодійна допомога, грантові програми, партнерство з місцевим бізнесом та добровільна участь мешканців. Для невеликих громад особливо важливо

планувати заходи так, щоб значна частина з них могла реалізовуватися з мінімальними витратами, але з помітним соціальним та екологічним ефектом.

Оцінка ефективності програми повинна здійснюватися за зрозумілими й вимірюваними показниками. До таких показників можна віднести кількість проведених екологічних заходів, кількість учасників, площу прибраних або озеленених територій, кількість інформаційних повідомлень, охоплення аудиторії в соціальних мережах, кількість залучених закладів освіти та ініціативних груп. Важливим показником є також повторна участь мешканців у заходах, оскільки саме вона свідчить про поступове формування стабільної громадської активності. Підхід до оцінки ефективності реалізації програми наведено на рис. 3.2.2.

Рис. 3.2.2. Оцінка ефективності реалізації програми

Окрім кількісних показників, доцільно враховувати якісні результати. До них належать зміна ставлення населення до екологічних проблем, зростання зацікавленості у сортуванні відходів, активніша участь молоді,

поява нових локальних ініціатив та покращення комунікації між мешканцями і місцевою владою. Такі результати складніше виміряти, однак їх можна оцінювати через короткі опитування, відгуки учасників, аналіз звернень громадян та обговорення результатів після проведення заходів.

Для забезпечення прозорості реалізації програми варто щороку готувати короткий публічний підсумок виконаних заходів. У ньому доцільно зазначати, які акції проведено, скільки людей долучилося, які території було впорядковано, які проблеми залишилися невирішеними та які заходи плануються надалі. Такий звіт не обов’язково має бути великим документом. Навіть стислий інформаційний огляд на сайті громади або в соціальних мережах може підвищити довіру населення та показати, що участь мешканців має конкретний результат.

Отже, реалізація програми екологічної освіти і громадської участі у Баранівській міській територіальній громаді повинна ґрунтуватися на поєднанні організаційної координації, регулярної комунікації, практичних заходів, участі закладів освіти та оцінки досягнутих результатів. Найбільш реалістичним є поетапне впровадження програми, коли спочатку посилюються вже наявні практики громади, а надалі до них додаються нові інструменти — цифрові сервіси, локальні ініціативи, партнерські проєкти та регулярний моніторинг ефективності.

ВИСНОВКИ

✓ У роботі узагальнено теоретичні підходи до організації громадської екодіяльності та екологічної освіти населення. Встановлено, що ефективність природоохоронної діяльності територіальної громади значною мірою залежить від рівня екологічної свідомості мешканців, розвитку громадської участі та системності екологічної комунікації. Визначено основні принципи громадської екодіяльності, серед яких важливе значення мають відкритість, практична спрямованість, партнерська взаємодія та орієнтація на локальні екологічні потреби громади.

✓ Проаналізовано нормативно-правові та організаційні засади екологічної просвіти і громадської участі у сфері охорони довкілля. Встановлено, що чинна система екологічної освіти та громадської взаємодії в Україні створює загальні передумови для розвитку локальних екологічних ініціатив, однак на рівні територіальних громад потребує більшої практичної орієнтації та постійної інформаційної підтримки.

✓ Проведено аналіз стану екологічної освіти та громадської екодіяльності у Баранівській міській територіальній громаді. Визначено, що у громаді здійснюються заходи з благоустрою, озеленення, проведення толок та екологічних акцій, а також реалізуються окремі інформаційні та просвітницькі ініціативи. Водночас встановлено, що участь населення у природоохоронній діяльності має переважно епізодичний характер, а екологічна комунікація потребує більш системного підходу.

✓ Виявлено основні проблеми та бар’єри розвитку громадської екодіяльності і екологічної освіти у Баранівській громаді. До них віднесено недостатню регулярність екологічного інформування населення, обмежене використання сучасних цифрових інструментів комунікації, недостатню практичну спрямованість екологічної просвіти, нерівномірну громадську активність та ресурсні обмеження при реалізації природоохоронних заходів.

✓ На основі проведеного аналізу обґрунтовано структуру програми екологічної освіти і громадської участі населення Баранівської міської територіальної громади. Програму сформовано з урахуванням локальних екологічних проблем та наявних форм громадської активності. Вона охоплює інформаційно-просвітницькі заходи, практичну природоохоронну діяльність, роботу із закладами освіти, підтримку локальних ініціатив та розвиток цифрової екокомунікації.

✓ Розроблено механізми реалізації програми та визначено основні інструменти її впровадження. Запропоновано поєднання організаційної координації, інформаційного супроводу, участі закладів освіти, громадських ініціатив та практичних природоохоронних заходів. Обґрунтовано підходи до оцінки ефективності реалізації програми на основі кількісних і якісних показників, зокрема рівня участі населення, кількості проведених заходів та результатів благоустрою територій.

✓ Результати дослідження свідчать, що розвиток громадської екодіяльності та екологічної освіти у Баранівській міській територіальній громаді має реальні перспективи за умови переходу до більш системної моделі екологічної взаємодії. Практичне впровадження запропонованої програми може сприяти підвищенню рівня екологічної культури населення, активізації громадської участі у природоохоронних заходах, покращенню екологічного стану окремих територій громади та формуванню сталих екологічно відповідальних практик на місцевому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранівська міська рада офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://otg.mrada-baranivka.gov.ua/ (дата звернення 22.02.2026)

2. Бордюг Н. С., Алпатова О. М. Система безперервної екологічної освіти і виховання: сучасні підходи та перспективи розвитку. Наука і техніка сьогодні, 2024. № 11(39). С. 479–492. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11(39)-479-492

3. Васюкова Г.Т., Ярошева О.Г. Екологія. К.: Кондор, 2013. 524 с.

4. Весняна толока у Баранівській громаді [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://w.mrada-baranivka.gov.ua/index.php/2018-04-16-20-31-59/6177-vesniana-toloka-u-baranivskii-hromadi (дата звернення 14.04.2026)

5. Вискушенко Д. А., Вискушенко А.П., Свеста Т.Л. Основи природознавства. Словник-довідник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 31 с.

6. Вискушенко Д. А., Вискушенко С. А., Никитюк Ю. А., Дунаєвська О. Ф. Змішане навчання: баланс між дистанційним та традиційним підходами у закладах вищої освіти України. Суспільство та національні інтереси, 2025. 5(13). С. 55-66. https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-5(13)-55-66

7. Вискушенко Д. А., Никитюк Ю. А., Піціль А. О., Мельник Н. В. Теоретичні та методичні основи наукового дослідження в екологічній освіті. Екологічні науки, 2025. Вип. 63. С. 9-14. https://doi.org/10.32846/2306-9716/2025.eco.6-63.1

8. Вискушенко С. А., Вискушенко Д. А., Никитюк Ю.А., Андрійчук Т.В. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій закладами вищої освіти України в контексті дистанційного навчання. Суспільство та національні інтереси, 2024. 8. С. 117-128. https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-8(8)-117-128

9. Вискушенко Д. А., Яроцький Б. А., Федірко Г. А., Федірко М. П., Примаченко Р. О. Механізми інтеграції міжнародних принципів сталого

розвитку у вітчизняне природокористування. The 8th International scientific and practical conference: Academic research by scientists in the field of modern technologies. Milan: International Science Group, 2025. pp. 69-72

10. Герасимчук З.В., Середа О.В. Стратегічне управління сталим розвитком міст: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 276 с.

11. Екологічна політика і право ЄС та їх імплементація у правову систему України: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції. К.: Видавничий центр НУБіП України, 2019. 386 с.

12. Ельмендеєва Л.В. Формування програми громадської екологічної діяльності як інструменту сталого розвитку територіальних громад. Виклики сьогодення та наслідки Чорнобильської катастрофи. Екологія. Наука. Практика-2026 : матеріали XXII Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 61-63.

13. Заверуха Н.М., Серебряков А.В., Скиба Ю.А. Основи екології: Навч. посібник. К.: Каравела, 2006. 368 с.

14. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку Баранівської міської територіальної громади на 2021-2027 роки та Плану заходів із реалізації стратегії розвитку Баранівської міської територіальної громади на 2021-2023 роки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://w.mrada-baranivka.gov.ua/images/documents/2021/2021-11-18proektStrategiaZvitSEO.pdf (дата звернення 15.04.2026)

15. Максименко Ю.В., Вискушенко Д.А. Біоетика та біобезпека: навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2022. 126 с.

16. Ніколаєв К. Д. Інтеграція екологічної освіти до стратегії національної безпеки: виклики та перспективи для України. Право та державне управління, 2024. № 1. С. 254–260. https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.35

17. Новак В. М., Лозо О. В. Екологічна свідомість та екологічна освіта як актуальні напрями для реформування екологічної політики України.

Юридичний науковий електронний журнал, 2023. № 10. С. 277–280. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/65

18. Програма озеленення територій Баранівської міської ради на 2026-2030 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://otg.mrada-baranivka.gov.ua/index.php/2018-04-16-21-25-52/7326-prohrama-ozelenennia-terytorii-baranivskoi-miskoi-rady-na-2026-2030-roky (дата звернення 22.02.2026)

19. Програма поводження з твердими побутовими відходами на 2023-27рр. Баранівська міська рада [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://otg.mrada-baranivka.gov.ua/index.php/2018-04-16-21-24-06/2018-04-16-21-25-52/4590-prohrama-povodzhennia-z-tverdymy-pobutovymy-vidkhodamy-na-2023-27rr (дата звернення 11.04.2026)

20. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 12.03.2026)

21. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 12.03.2026)

22. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Закон України від 06.07.1999 № 832-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/832-14#Text (дата звернення: 12.03.2026)

23. Скуйбіда О. Л. Громадянська наука в сфері екології та захисту навколишнього середовища: світові тенденції та перспективи для України. Екологічні науки, 2023. № 5(50). С. 204–208. https://doi.org/10.32846/2306-9716/2023.eco.5-50.30

24. Сохацька О.М. Екологічна політика в системі публічного управління: виклики сталого розвитку. Філософія та управління. 2024. №2. с. 31-41

25. Стегній О. Екологічна громадська думка: методологічні засади дослідження. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2024. № 2. С. 111–136. https://doi.org/10.15407/sociology2024.02.111

26. Степаненко С.М., Владимирова О.Г. Стратегія сталого розвитку: конспект лекцій. Одеса: Одеський державний екологічний університет, 2019. 175 с.

27. Тимочко Т.В. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2008. 28 с.

28. У Баранівці на Житомирщині молодь з 10 областей України відновлювала молодіжний простір. СУСПІЛЬНЕ ЖИТОМИР [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://suspilne.media/zhytomyr/789441-u-baranivci-na-zitomirsini-molod-z-10-oblastej-ukraini-vidnovluvala-molodiznij-prostir (дата звернення 15.04.2026)

29. Філик Н.В., Грабовська Г.М. Екологічні виклики в контексті кліматичних змін та участь України в їх подоланні. Юридичний вісник, 2021. т. 4(61). с. 30-39

30. Червінська О. В., Андрійчук Т. В., Власенко Р. П., Вискушенко Д. А. Теоретичні та методичні основи проведення екскурсій під час вивчення географії у закладах загальної середньої освіти. Освіта. Інноватика. Практика, 2023. 11(9). С. 63-70.

31. Шумілова А. В. Формування екологічної свідомості школярів еколого-освітньою діяльністю НПП «Слобожанський». Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Екологія, 2015. № 13. С. 104-111

32. Яремчук С.М., Ельмендеєва Л.В., Пантелейчук Ю.Л., Панченко А.Д. Формування програми громадської екологічної діяльності та освіти населення як основи сталого розвитку громади. 5th International Scientific and Practical Conference «Global Trends in Science, Technology and Economy». Graz: International Scientific Unity, 2026. p. 71-76

33. Cardone B., Di Martino F., Mauriello C., Miraglia V. A. GIS-Based Framework to Analyze the Behavior of Urban Green Areas in Heatwave Scenarios. ISPRS International Journal of Geo-Information, 2024. Vol. 13(11). 377. https://doi.org/10.3390/ijgi13110377

34. Godoi N. M. I., Gomes R. C., Longo R. M. Contributions of urban green spaces to cities: A literature review. Sustainable Environment, 2025. 11(1). 2464418. https://doi.org/10.1080/27658511.2025.2464418

35. Grimm N. B., Faeth S. H., Golubiewski N. E., Redman C. L., Wu J., Bai X., Briggs J. M. Global change and the ecology of cities. Science, 2008. Vol. 319 (5864). P. 756–760. https://doi.org/10.1126/science.1150195

36. Liu D., Lu Y., Biljecki F. A methodological review of the assessment of urban greenery exposure. Urban Forestry & Urban Greening, 2025. V. 114. 129169. https://doi.org/10.1016/j.ufug.2025.129169

37. Niu Y., Wang X., Lin C. A Study on the Impact of Organizing Environmental Awareness and Education on the Performance of Environmental Governance in China. International Journal of Environmental Research and Public Health, 2022. Vol. 19(19). Article 12852. https://doi.org/10.3390/ijerph191912852

38. Shafiei A., Maleksaeidi H. Pro-environmental behavior of university students: Application of protection motivation theory. Global Ecology and Conservation, 2020. Vol. 22. Article e00908. https://doi.org/10.1016/j.gecco.2020.e00908

39. Wu Y., Wan J., Yu W. Impact of environmental education on environmental quality under the background of low-carbon economy. Frontiers in Public Health, 2023. Vol. 11. 1128791. https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1128791

40. Yarovenko S., Ploshchenko Y. Youth and the environment: is knowledge about the problems enough for environmental awareness? International Science Journal of Education & Linguistics, 2023. Vol. 2(3). P. 23–35. https://doi.org/10.46299/j.isjel.20230203.04